

Strzelczyk, Jerzy

"Eugeniusz Tarle - historyk epoki napoleońskiej", Stanisław Wiśniewski, Warszawa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 832-833

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Autorka podaje cytaty wskazujące na powstawanie i umacnianie się wśród białych osadniczek negatywnych stereotypów na temat ludności kolorowej a zwłaszcza kolorowych kobiet. Nie analizuje jednak powstawania tych stereotypów i procesu ich utrwalenia, bo trudno poważnie traktować „freudystowskie” sugestie, że chodziło o zwykłą zazdrość seksualną.

Mamozai próbowała się też zastanowić jakie Niemki i dlaczego wyjeżdżały do kolonii. Obszernie omawia całą akcję dostarczania do Tanganiki czy Namibii „białych naręczonych”. Zaprezentowana tu hipoteza, że wyjeżdżała głównie służba domowa mająca nadzieję na polepszenie swej pozycji materialnej i społecznej wygląda pociągająco, lecz nie została niestety udowodniona.

Podsumowując: mimo, iż pewne partie książki mogą zainteresować historyka kolonializmu, błędem byłoby wydanie przy dzisiejszych trudnościach dewizowych 12.80 DM na książkę podobnej wartości.

M. C.

Stanisław Wiśniewski, *Eugeniusz Tarle — historyk epoki napoleońskiej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, s. 330.

Jest to pierwsza monografia polska analizująca twórczość naukową i popularyzatorską wybitnego historyka okresu napoleońskiego. Podstawą monografii uczynił autor gruntowną analizę około 140 publikacji Tarlego dotyczących dziejów tego okresu. Wzbogacił ją materiałami dotyczącymi biografii i prac naukowych historyka, które stanowią tło głównego tematu.

Całość wywodów zamknął autor w dwu częściach. Pierwszą poświęcił przedstawieniu głównych kierunków rozwoju historiografii radzieckiej i rosyjskiej oraz życia i twórczości naukowej Tarlego. Dał tu precyzyjną charakterystykę rozwoju badań i publikacji Tarlego dotyczących epoki napoleońskiej. Ukazał ich rozległość (problematyka gospodarczo-społeczna, dyplomatyczno-polityczna i wojskowa, biografistyka i historia wojny 1812 r.) oraz ich ewolucję. Przekonywająco ukazał rolę głównych czynników warunkujących zmiany w kierunkach zainteresowań, a nawet w sposobie traktowania i w ocenach poszczególnych składników okresu (zwłaszcza roli uwarunkowań gospodarczo-społecznych, postaci Napoleona i Kutuzowa, pospolitego ruszenia 1812 r.). Zarazem ukazał jaką rolę odegrał rok 1917 w rozwoju Tarlego, a nawet zaproponował wyodrębnienie bardziej szczegółowych okresów — ze względu na wyraźne zmiany zainteresowań historyka jak też istotną ewolucję jego podstawowych tez.

W swych analizach uwzględnił Wiśniewski bogaty zestaw recenzji i opinii na temat prac i historycznej myśli Tarlego. W ten sposób wzbogacił swą monografię o dodatkowy, istotny element: recepcję i ocenę dzieła Tarlego, zwłaszcza w Polsce.

W części drugiej autor analizuje ważniejsze tezy Tarlego na temat poszczególnych problemów, wydarzeń i zjawisk okresu napoleońskiego. Kwestionariusz ten, obejmujący łącznie kilkadziesiąt problemów, można uznać za pełny i dobrze skonstruowany. W grupie ówczesnych problemów Wiśniewski umieścił także zmienny stosunek Tarlego do sprawy polskiej, porównując go z opiniami polskich i rosyjskich historyków na temat wzajemnych stosunków między Polakami a Napoleonem.

Zarówno baza źródłowa, jak motywacja poszczególnych tez (łącznie z krytyką niektórych twierdzeń Tarlego) zasługują na pozytywną ocenę.

Autor z powodzeniem łączył w swych dociekaniach wątki badań nad historiografią z próbami odtworzenia na ich podstawie myśli politycznej. Do nielicznych słabości książki należy brak szerszych refleksji na temat warsztatu naukowego Tarlego (jest trochę danych na ten temat rozsianych w części pierwszej). Można usprawiedliwić tę lukę małym zainteresowaniem Tarlego dla kwestii metodolo-

gicznych. W części drugiej przydałoby się niekiedy wyraźniejsze wykazanie ewolucji poglądów i ocen formułowanych przez Tarlego na temat poszczególnych problemów dziejowych.

Monografia Wiśniewskiego stanowi — nie tylko w polskiej skali — najwartościowszą, najwszechstronniejszą pracę na temat zawarty w tytule.

J. S.

Die russische orthodoxen Bischöfe von 1893 bis 1965. Bio — Biographie von Metropolit Manuil (Lemeševskij) bis zum Gegenwart, ergänzt von P. Coelestin Patock OSA, Teil I: Avvakum (Borovkov) — Afanasij (Sacharov), Erlangen 1979, s. 432; Teil II: Bogolep (Ancuch) — Gurij (Stepanov), Erlangen 1981, s. 420. („Oikonomia. Quellen und Studien zur orthodoxen Theologie“, hrsg. von Fairy von Lilienfeld Bd. 8, 16).

Sygnalizowany słownik biograficzny stanowi bez wątpienia *opus vitae* zmarłego w 1968 r. Manuela metropolity Kujbyszewa. Na pracę złożyły się uporządkowane alfabetycznie biogramy biskupów działających w rosyjskim kościele prawosławnym w latach 1893—1965, uzupełnione obfitym zestawieniem literatury traktującej o poszczególnych hierarchach, jak również wykaz spuścizny pisarskiej, składającej się na ich twórczy dorobek. Dwa wydane dotychczas tomy z zapowiadanych sześciu pozwalają pozytywnie ocenić merytoryczną wartość leksykonu, mimo szeregu drobnych omyłek. Wśród nich można przykładowo wymienić błędne datowanie zgonu metropolity Piotrogradu Beniamina (Kazanskiego) 3 lipca 1922 (t. II, s. 142), w istocie straconego w nocy z 12 na 13 sierpnia 1922 r. („Izvestija” nr 181 z 13 sierpnia 1922) na mocy wyroku sądu w wyniku głośnego procesu, czy niedostatecznie satysfakcjonujące zestawienie literatury dotyczącej metropolity warszawskiego Jerzego (Jaroszewskiego), twórcy autokefalii kościoła prawosławnego w Polsce (por. t. II, s. 310), jak również pominięcie licznych istotnych epizodów jego działalności, np. piastowania, z nominacji kierującego emigracyjnym kościołem rosyjskim biskupa Eulogiusza, godności administratora kościoła prawosławnego we Włoszech z siedzibą w Bari. Mimo trwałego rejestru podobnych usterek dzieło powitać należy z satysfakcją. Wysiłek autora zasługuje na tym większe uznanie, że zgromadzenie prezentowanych w leksykonie danych, uwzględniając liczne wstępy jakie stały się udziałem cerkwi rosyjskiej w okresie międzywojennym (m. in. liczne schizmy i podziały wewnętrzne), jak również burzliwe jej dzieje w latach II wojny światowej, szczególnie na terenach objętych okupacją hitlerowską, wymagało iście benedyktyńskiej skrupulatności. Wydaje się, że metropolita Manuel z racji swojego niewątpliwego merytorycznego przygotowania był osobą szczególnie predystynowaną do podjęcia owego przedsięwzięcia, jako aktywny przez ponad pół wieku uczestnik życia cerkwi, piastujący w tym okresie szereg ważnych godności, m. in. jako wikariusz piotrogrodzki po usunięciu wspomnianego metropolity Beniamina, jako zwierzchnik diecezji w Czałowie i Czeboksarach, a w ostatnim okresie swojej kariery jako metropolita Kujbyszewa. Mimo, że śmierć w wieku 81 lat przerwała jego pracę, uzupełnienia wprowadzone przez O. Coelestina Patocka do tekstu, pozostawionego w stadium bardzo zaawansowanym, stanowią jedynie znikomą jego część, np. w tomie II ograniczają się do wprowadzenia dodatkowych 10 biogramów.

Reasumując niniejsze uwagi, pracę należy uznać za wysoce użyteczną i zasługującą na polecenie historykom badającym dzieje naszego wschodniego sąsiada we wspomnianym przedziale czasowym.

H. G.